

Denna rapport är en sammanställning grundad på Utrikesdepartementets bedömningar. Rapporten gör inte anspråk på att ge en fullständig bild av läget för de mänskliga rättigheterna, demokrati och rättsstatens principer i landet. Information bör också sökas från andra källor.

Serbien – Mänskliga rättigheter, demokrati och rättsstatens principer: situationen per den 30 juni 2018

I. SAMMANFATTNING

Den serbiska lagstiftningen är generellt i linje med internationell standard vad gäller respekt för mänskliga rättigheter, demokrati och rättsstatens principer, men det finns brister i genomförandet. Såväl rättssäkerheten som medvetandegraden om mänskliga rättigheter får överlag beskrivas som låg och korruption är ett fortsatt betydande problem i Serbien.

Anklagelser och påhopp från regeringsföreträdare och regeringstroga medier gentemot civilsamhällesorganisationer är alltjämt ett problem. Pressfriheten är i praktiken begränsad och påtryckningar mot journalister, redaktörer och oberoende media är påtaglig och självcensur vanligt förekommande.

Serbiens befolkning har överlag drabbats hårt av de senaste 20 årens ekonomiska nedgång. Det har dock skett en stabil och kontinuerlig tillväxt de senaste åren, samtidigt som samhällsklyftorna mellan rika och fattiga har ökat. Landet präglas även av en ojämnhet i regional utveckling, där den södra delen är fattigare än den norra. Korruption är fortsatt ett stort samhällsproblem och genomsyrar flera lager av det serbiska samhället. Hälso- och sjukvårdssystemet, rättsväsendet och kommunal och statlig service anses vara bland de mest drabbade samhällssektorerna. Mutor är förhållandevis vanligt förekommande. Vissa grupper i samhället är särskilt utsatta och har svårt att få sina rättigheter tillgodosedda.

Stereotypa uppfattningar gällande könsroller är alltjämt vanligt förekommande i hela landet, men ett omfattande arbete pågår på jämställdhetsområdet, inte minst från politiskt håll. Serbien har som enda land utanför EU upprättat ett jämställdhetsindex. Det finns en generellt negativ inställning bland Serbiens befolkning gentemot arbetet för hbtq-personers rättigheter och deras synlighet i media. Dock har den årliga prideparaden genomförts framgångsrikt de senaste fem åren och frågan är på god väg att bli mindre stigmatiserad. Personer med funktionsnedsättning är alltjämt diskriminerade i Serbien, främst vad gäller tillgång till arbete, utbildning och hälsovård.

Brott begångna under 90-talets krig kastar fortfarande en mörk skugga över det serbiska samhället med många olösta fall samt avstannade nationella juridiska processer.

Serbien var under 2015–2016 ett transitland för flyktingar på väg till andra länder i Europa. Under 2015 transiterade en miljon människor genom landet. I dagsläget befinner sig omkring 4 500 migranter i Serbien, de flesta placerade på anläggningar i väntan på att ta sig vidare norrut. Serbien tog under kriget på 90-talet emot ett stort antal internflyktingar från andra delar av forna Jugoslavien. De flesta av dessa har integrerats väl i samhället. Utmaningar kvarstår alltjämt gällande dessa individers sociala och ekonomiska situation, återvändandemöjligheter och allmänna framtidsutsikter.

II. RÄTTSSTATENS PRINCIPER

Den serbiska lagstiftningen har anpassats till att delvis vara i linje med EU-standard vad gäller rättsstatens principer, som ett led i EU-medlemskapsförhandlingar. Stora utmaningar kvarstår emellertid vad gäller genomförande och konkreta resultat. Serbien innehar plats 76 av 113 med ett värde på 0,5 i *World Justice Projects Rule of Law Index* för 2017–2018.

Korruption förekommer på flera nivåer i det serbiska samhället och utgör ett allvarligt problem. Landet hamnade 2017 på plats 77 av 180, med ett värde på 41/100 i *Transparency Internationals* index för upplevd korruption. Serbien har man även fått betydande kritik från Europarådets

antikorrupsionsorgan Greco för undermålig implementering av Greco:s 13 rekommendationer för att avpolitisera rättsväsendet och stävja korruption. Dessutom hamnade Serbien våren 2018 på *Financial Action Task Force:s* svarta lista för länder som på global nivå utgör en systemrisk för pengatvätt och finansiering av terrorism. Den serbiska regeringen synes ta denna kritik på allvar och arbetar med att åtgärda förekomna brister.

Högnivåkorruption tar ofta lång tid att utreda i Serbien och utredningarna hämmas bland annat av ett politiserat rättsväsende och låg kapacitet vad gäller ekobrottslighet. Korruption på lägre nivå är relativt vanligt och mutor förekommer främst mellan medborgare och trafikpolis, den offentliga sjukvården samt inom kommunal och statlig service. Antikorrupsionsrådets rekommendationer följs sällan upp av regeringen. Korruption anses vara vanligt förekommande inom näringslivet och i synnerhet gällande offentliga upphandlingar. Det finns dock förhoppningar om att anslutningsförhandlingarna med EU kommer bidra till nödvändiga reformer.

I den årliga landrapporten från EU-kommissionen 2018 konstateras att rättsväsendet och tillsynsorganen ofta utsätts för otillbörlig politisk påverkan, framförallt vid anställning, uppsägning och befordran. Ett inte obetydligt antal funktionärer (domare och medlemmar av det höga domarrådet med flera) utses av parlamentet, och ett flertal regler har skapat förutsättningar för politisk påverkan, genom att exempelvis nyutnämnda domare har haft en treårig provanställning. Både domarrådet och det statliga åklagarrådet lider av bristande självständighet, inklusive vid tillsättandet av högnivåposter, bland annat på grund av en undermålig finansieringsmodell. Det förekommer att ämbetsmän skiljs från sina ärenden på godtyckliga grunder, något som till exempel har uppmärksammats i högprofilmålet mot den i Serbien välkände affärsmannen Miroslav Mišković där domaren blev omplacerad av domstolens ordförande efter att ha fattat ett politiskt impopulärt beslut.

En ny konstitution och ett flertal nyckellagar förväntas antas under hösten 2018. Detta kommer förhoppningsvis skapa förutsättningar för förändring inom ovan nämnda områden, exempelvis en särskild antikorrupsionslag, samt en lag som reglerar lobbyingverksamhet.

Det allmänna ombudsmannaämbetet har ett hundratal anställda och fokuserar på frågor om jämställdhet och rättigheter för barn, minoriteter, frihetsberövade samt personer med funktionsnedsättning. De flesta anmälningar avser domstolars arbete och långa väntetider i rättsprocesser. Det har förekommit ett flertal fall av myndighetsbeslut som enligt Ombudsmannen borde ha lett till konsekvenser, men som har ignorerats av såväl åklagare som parlament. Ombudsmannafunktionen har likt många andra institutioner utsatts för omfattande politisk press och i vissa fall har till synes mer regeringsvänliga tjänstemän tillsatts på poster, som är utformade för att utgöra en viktig motvikt gentemot ett påtagligt politiserat samhällssystem.

Serbien har en förhållandevis modern och välfungerande lagstiftning gällande tillgång till allmänna handlingar, där gemene man har rätt att av myndigheter begära ut handlingar som anses vara av intresse för allmänheten. Dock efterlevs inte lagstiftningen alltid fullt ut, trots beslut av ombudsmannakontoret för information av allmänt intresse och skydd av personuppgifter. Det bör även noteras att parlamentet ej har följt upp ombudsmannakontorets årliga rekommendationer de senaste fyra åren.

Serbiens konstitution har kritiserats av bland annat Europarådets Venedigkommission och EU. Antagandet av konstitutionen 2006 föregicks inte av en offentlig debatt och den folkomröstning som godkände den har anklagats för oegentligheter. En genomgripande revidering av konstitutionen är på gång och justitieministeriet har genomfört en konsultationsprocess med olika aktörer i samhället. Ett särskilt syfte med revideringen är att, utifrån bland annat EU:s krav, avpolitisera rättsväsendet. Det senaste utkastet har stött på hård kritik från domarsamfundet och civilsamhällsorganisationer och en reviderad version planeras debatteras i parlamentet i slutet av oktober 2018.

Rättssäkerhet

Rättssäkerheten i Serbien kan överlag beskrivas som relativt svag men är under förbättring. I EU-förhandlingarna med Serbien har särskilt stor vikt lagts vid frågor om rättssäkerhet. Omfattande handlingsplaner har upprättats för att råda bot på de problem som existerar, dock kvarstår genomförandet av dessa.

Rättsliga avgöranden verkställs överlag, men det förekommer att politiskt prioriterade fall hamnar före i kön och verkställs omgående, samtidigt som andra fall har en tendens att dra ut på tiden. Det händer att Europadomstolens domar ignoreras. Ersättningar till drabbade brukar utbetalas skyndsamt, men anpassning av lagar och praxis halkar efter påtagligt. Det serbiska rättsväsendet anses vara relativt ineffektivt, men förbättras löpande tack vare bland annat finansiellt stöd från EU. Man har till exempel halverat antalet äldre oavslutade rättsfall från 1,4 miljoner till 650 000 på mindre än fyra år. Alternativa medlingsmetoder har nyligen börjat användas, men rätten till prövning inom rimlig tid anses fortfarande vara bristfällig.

En lag om kostnadsfri rättshjälp för privatpersoner har nyligen antagits av parlamentet, men har stött på kritik från civilsamhällesorganisationer, som menar att den kraftigt begränsar vem som får ge kostnadsfri rättshjälp. Det återstår att se hur lagen kommer implementeras. Antalet domstolsärenden är överlag stort och tar ofta lång tid samtidigt som grundläggande rättsprinciper såsom häktningstider, framläggande av bevis och rätten att höras åsidosätts utan att det får konsekvenser.

Straffrihet och ansvarsutkrävande

Brott begångna under 1990-talets krig kastar fortfarande en mörk skugga över det serbiska samhället. I Serbiens EU-närmandeprocess ingår samarbete med den Internationella krigsförbrytartribunalen för forna Jugoslavien (ICTY) i Haag (ICTY fördes i december 2017 över till den Internationella avvecklingsmekanismen för FN:s brottmålstribunaler). Det har främst skett genom gripande och utlämning av efterlysta krigsförbrytare så som Radovan Karadžić, Ratko Mladić och Goran Hadžić. ICTY välkomnade gripandena, men underströk samtidigt vikten av fortsatt stöd för domstolen i pågående mål. Många i Serbien är kritiskt inställda till ICTY och anser att domstolen har varit partisk. EU-kommissionen framför alltså kritik för att Serbien inte har utlämnat tre medlemmar i det Radikala partiet (SRS) som anklagas för domstolstrots och hot mot vittnen.

Sedan utlämningarna av Mladić och Hadžić har mycket av den internationella press som fanns på Serbien att göra upp med sitt förflutna

försvunnit. För närvarande pågår 15 rättsprocesser gällande krigsbrott, men ingen högt uppsatt militärledare står åtalad och processerna bedrivs ineffektivt och utan större engagemang från åklagarhåll. Det har under långa perioder (2016–2017) saknats en chefsåklagare för krigsförbrytelser och en reviderad strategi för hantering av krigsförbrytelser har ännu inte antagits. En viss glorifiering av personer som har dömts för krigsbrott förekommer av regeringsföreträdare. Dock görs vissa framsteg, inte minst skedde en symboliskt viktig handling i försoningsprocessen när Vučić som förste serbiske premiärminister 2015 deltog i åminnelsen av Srebrenica.

III. DEMOKRATI

De politiska rättigheterna och de politiska institutionerna

Serbien är en parlamentarisk demokrati i vilken samtliga medborgare över 18 år har rätt att rösta i fria val. De politiska institutionerna regleras i en konstitution från 2006, vilken tillkom efter att statsunionen med Montenegro upplöstes. Presidenten är statschef och överbefälhavare samt föreslår kandidater till regeringschef och en rad andra ämbetsinnehavare till parlamentet. Enligt lag ska kandidaterna i varje vallista utgöras av minst 30 procent av det underrepresenterade könet. Dagens parlament består av 36,4 procent kvinnor, motsvarande 91 mandat, att jämföras med fem av 22 kvinnliga ministrar (inklusive premiärministern) i regeringen. Parlamentet, med sammanlagt 250 platser, väljs vart fjärde år och mandaten fördelas proportionellt. Det senaste parlamentsvalet hölls i april 2016 och presidentval genomfördes i april 2017. Det finns totalt 131 registrerade politiska partier i Serbien, varav 72 företräder nationella minoriteter. För dessa gäller inte den ordinarie femprocentsspärren till parlamentet. Endast fem av 150 kommuner styrs av partier som på det nationella planet utgör opposition.

Organisationen för säkerhet och samarbete i Europa (OSSE) bedömer att de senaste årens president- och parlamentsval överlag har erbjudit väljarna olika alternativ och att valadministrationen har utfört sina uppgifter på ett effektivt sätt med ett generellt förtroende hos väljarna. Samtidigt har medierapporteringen enligt OSSE varit obalanserad till det regeringsbärande partiets fördel. Kritik har även förekommit för

hanteringen av klagomål i samband med valet samt oegentligheter inom ramen för rösträkning. Av befolkningen röstade 56 procent i parlamentsvalet samt 54 procent i presidentvalet. Våld förekommer sällan i samband med val.

Det serbiska parlamentet är förhållandevis aktivt när det kommer till lagstiftning och offentliga utfrågningar. Serbien har dock fått kritik från EU-kommissionen för att alltför ofta snabbbehandla antagandet av nya lagar. Parlamentet har regelbundna sammanträden med andra berörda parter som exempelvis det nationella konventet för EU-integration som samlar civilsamhället. Parlamentet som demokratisk institution fungerar dock relativt dåligt. Debattklimatet är ofta hätskt och icke-konstruktivt, där regeringen, men även oppositionen, ägnar sig åt destruktiva tilltag i syfte att försvåra parlamentets arbete. Dess kontroll över säkerhetsstrukturerna, bland annat militär, polis och säkerhetstjänster, bedöms vara svag och utskotten saknar generellt inflytande och resurser, något som kritiserats av EU-kommissionen. Kritik har även framförts gällande parlamentets lojala och följsamma agerande gentemot regeringen.

Det civila samhällets utrymme

Serbien har överlag ett levande och aktivt civilsamhälle, med ett stort antal medborgarinitiativ, fackföreningar, branschorganisationer, religiösa organisationer, nationella minoritetsråd och politiska partier. Medborgarinitiativ är relativt vanliga och används ofta för att sätta press på myndigheterna i för allmänheten viktiga frågor.

Civilsamhällsorganisationerna står ofta inför ekonomiska utmaningar, men det finns ingen lagstiftning som försvårar deras finansiering. Samtidigt är utländska givare en stor finansiär av många organisationer. Det är inte ovanligt att regeringsföreträdare och regeringsvänliga medier samt vissa politiker talar i nedsättande ordalag om vissa civilsamhällsorganisationer, exempelvis som utländska agenter med syfte att destabilisera landet. Dialogen mellan civilsamhället och regeringen fungerar relativt väl, även om den ofta förs i ett sent skede av beslutsprocesser. Misstron mellan parterna är påtaglig, och späs på av den ökande förekomsten av *government-operated non-governmental*

organisations (så kallade organisationer som presenteras som oberoende, trots att de styrs av staten). I den senaste årsrapporten från EU-kommissionen konstateras att det inte har skett framsteg gällande etablerandet av civilsamhällets möjligheter att agera självständigt samt dess utveckling och finansiering. Det saknas både en handlingsplan och en strategi för detta.

IV. MEDBORGERLIGA OCH POLITISKA RÄTTIGHETER

Respekt för rätten till liv, kroppslig integritet och förbud mot tortyr

Tortyr är förbjudet enligt lag men påföljderna anses av EU-kommissionen inte stå i proportion till allvaret i brottet. *Amnesty International* har publicerat rapporter om att övergrepp av polistjänstemän förekom under 2017 där elchocker användes i syfte att framtvunga brottserkännanden. Ombudsmannakontoret i Serbien fungerar som en nationell förebyggande mekanism för tortyr.

Förhållandena på fängelser har förbättrats men är ännu inte tillfredsställande. Enligt Europarådet är trängsel på anstalter ett övergripande problem. Beläggningsgraden för 2017 var 109 procent. Villkorliga domar förekommer och alternativa straffformer har börjat tillämpas. Korruption, våld, drogmissbruk, undermålig kosthållning och bristande läkarvård på anstalterna är några av de problem som rapporteras, förutom överbeläggningen. EU-kommissionen har kritiserat polisens häktningsförfarande och avsaknaden av interna och oberoende översynsmekanismer. Flera fall av polisiärt övervåld har uppmärksamrats i samband med gripanden och häktningar, men händelserna utreds sällan.

Ytterst få fall av människohandel har lett till åtal, trots att Serbien är ett ursprungs-, transit- och destinationsland för människohandel. Huvuddelen av de som utsätts för människohandel i Serbien utgörs av kvinnor och flickor som utnyttjas för sexuella ändamål. Att sälja och köpa sexuella tjänster är olagligt, men förekommer, vilket även gäller tvångsgifte och tvångstiggeri. Situationen är särskilt allvarlig hos landets romska minoritet. Utnyttjandet av arbetskraft, huvudsakligen serbiska män utomlands, har ökat. Det finns överlag ett stort behov av att bättre identifiera offer för människohandel.

Dödsstraff

Som en del av ansträngningarna att bli medlem i Europarådet avskaffades 2001 dödsstraffet i Serbien.

Rätten till frihet och personlig säkerhet

Den serbiska konstitutionen garanterar alla människors rätt till frihet och personlig säkerhet. Den frihetsberövades rätt till att omedelbart upplysas om varför man hålls kvar, vad man står anklagad för, samt till prövning av lagligheten av frihetsberövandet är i enlighet med internationell standard. Godtyckliga frihetsberövanden förekommer sällan.

Yttrande-, press- och informationsfrihet, inklusive på internet

Yttrande- och tryckfrihet garanteras i konstitutionen, dock kvarstår problem avseende medias oberoende. Serbien har trots pågående EU-medlemskapsförhandlingar, och hårt tryck från flera medlemsländer, gått bakåt inom detta område och placerar sig 2018 på plats 76 av 180 på *Reportrar utan gränsers* pressfrihetsindex. Flera redaktörer och journalister uppger att regeringen försöker påverka redaktionspolicy och begränsa regeringskritisk rapportering. Bland annat har det rapporterats om ogrundade skatteinspektioner gentemot regeringskritisk media. Staten har, som en av de största finansiärerna av reklam, kritiserats för att gynna regeringsvänliga medier. Detta, i samband med kommersiella svårigheter för mediebranschen i stort, har enligt *Freedom House* lett till självcensur av redaktörer och journalister av rädsla för repressalier.

Den serbiska regeringen har vid ett flertal tillfällen anklagat oberoende medier som ägnar sig åt grävande journalistik, *exempelvis Balkan Investigative Journalism Network, Juzne Vesti och KRIK*, för att vara utländskt finansierade agenter som motarbetar regeringen. OSSE har uttryckt oro över de ekonomiska och politiska påtryckningar, liksom hot och fysiskt våld, som journalister utsätts för. EU-kommissionen har kritiserat myndigheter och rättssystemet för att inte vidta tillräckliga åtgärder för att lagföra förövarna. Svårigheterna att som journalist uttrycka sig fritt är större i mindre orter.

Under 2015 antogs nya medielagar i syfte att öka mediernas självständighet och privatisera statligt ägda medier. EU-kommissionen

bedömer att de nya medielagarna inte i tillräcklig utsträckning har genomförts samt att privatiseringen av statligt ägda medier inte lett till större transparens av ägarstrukturen i mediasektorn. En ny mediastrategi är under utarbetande, men processen har varit komplicerad och utdragen. Myndigheten som ansvarar för digital media har i flera års tid saknat tillräcklig bemanning och kritiserats för bristande självständighet. Antalet undersökande journalister minskar och flera mediekkanaler riktar in sig på enbart underhållning. Yttrandefriheten på internet anses dock inte hotad.

Rätten till mötes- och föreningsfrihet

Mötes- och föreningsfriheterna respekteras och lagstiftningen ligger i linje med EU-standard. Demonstrationer tillåts och det finns ett stort antal föreningar, politiska och fackliga organisationer samt religiösa samfund.

Religions- och övertygelsefrihet

Religionsfrihet råder formellt, men den serbisk-ortodoxa kyrkans dominerande ställning i samhället leder *de facto* till diskriminering. Kyrkolagen favoriserar den serbisk-ortodoxa kyrkan genom att göra skillnad mellan trossamfund och traditionella kyrkor, där de senare bland annat får skatteförmåner och andra privilegier. Detta missförhållande har varit föremål för kritik från Ombudsmannen. Trots att kyrka och stat i konstitutionen är separerade fungerar den serbisk-ortodoxa kyrkan såsom statskyrka som numera finansieras och administreras av justitieministeriet, vilket kan ses som orättvis favorisering. Gemene man hindras dock inte från att utöva sin religion i samhället överlag.

V. EKONOMISKA, SOCIALA OCH KULTURELLA RÄTTIGHETER

Rätten till arbete, rättvisa arbetsvillkor och relaterade frågor

Serbien har ratificerat ILO:s åtta kärnkonventioner. Arbetstagare, med undantag av domare, åklagare, militär och polis har enligt konstitutionen rätt att fritt ansluta sig och bilda fackföreningar. En arbetsmarknadslag reglerar arbetstagarnas rättigheter och arbetsgivarnas skyldigheter. Lagen har flera föreskrifter som ska förhindra att vissa kategorier av arbetstagare sägs upp, såsom gravida och föräldralediga kvinnor. Lagen omnämner också diskriminering i arbetslivet där bland annat sexuella trakasserier

förbjuds. Anti-diskrimineringslagen förbjuder uttryckligen arbetsrelaterad diskriminering. Trots formellt skydd, diskrimineras vissa grupper i arbetslivet och uppsägningar kan ske på oklara grunder och utan förvarning. Cirka 80 procent av landets romer är arbetslösa och diskrimineringen av kvinnor i arbetslivet är utbredd. Kvinnor utgör en allt större del av den högutbildade andelen av befolkningen (60 procent av alla som slutför en högskoleutbildning är kvinnor), men överlag tjänar kvinnor i genomsnitt 11 procent mindre än män. En kommissionär för skydd av jämställdhet finns och har en respekterad roll, men inget ansvar för genomförandet av lagar.

Sysselsättningsgraden bland kvinnor är 39,7 procent, att jämföra med 54,2 procent bland män. Den officiella arbetslösheten i Serbien är idag cirka 14,8 procent och har uppvisat en nedåtgående trend, men den är betydligt högre i de ekonomiskt eftersatta östra och södra delarna av landet. Ett stort problem är ungdomsarbetslösheten som ligger på nästan 33,3 procent. Arbetsveckan är 40 timmar. Genomsnittslönen uppgick i maj 2018 till cirka 426 euro netto per månad. Många företag och myndigheter klarar dock inte av att betala ut löner, pensioner eller försäkringar för de anställda, och det förekommer inte sällan att skatt och arbetsgivaravgifter endast betalas för lagstadgad minimilön, samt att överskjutande del betalas ut svart. Internationella företag bidrar i Serbien överlag till att upprätthålla relativt goda arbetsvillkor och rättigheter för de anställda.

Rätten till bästa uppnåeliga fysiska och mentala hälsa

Hälso- och sjukvårdssektorn har drabbats påtagligt av den allmänna ekonomiska nedgången. Tillgången till subventionerad hälso- och sjukvård är begränsad. Samtidigt finns det gott om privatkliniker för dem som har råd. Drygt tio procent av Serbiens BNP spenderades på hälsovård, vilket är i linje med EU-snittet, dock finansieras hela 40 procent av detta av medborgarna, vilket är en jämförelsevis hög siffra globalt sett. Hälsovårdssystemet anses tillhöra de mest korrupta samhällssektorerna. Väntetiderna för behandlingar är långa och patienter måste i många fall betala stora summor ur egen ficka. Tre fjärdedelar av serberna anser att vården är den näst mest korrupta sektorn i Serbien, efter de politiska partierna. Serbien har gått med i EU:s tredje hälsoprogram 2014–2020, där fokus ligger på att förbättra vårdssystemet i

linje med EU:s standarder. EU-kommissionen uttrycker fortsatt stor oro för korruptionen, bristen på medicinsk och administrativ personal i primärvården samt bristfällig tillgång till vård för utsatta grupper, exempelvis interner och romer.

Genomsnittlig livslängd är 75,5 år (78,2 för kvinnor och 72,5 år för män) och spädbarnsdödligheten uppgår till cirka fyra dödsfall av 1 000 levande födda. Mödradödligheten var 2017 cirka 17 per 100 000 levande födda barn. Abort är tillåtet upp till tionde veckan och kostnaderna täcks av den allmänna sjukförsäkringen. Aborter i senare skeden är tillåtna under särskilda omständigheter, som exempelvis vid våldtäkt eller psykologiska trauman. En kortlivad diskussion om inskränkningar av aborträtten fördes av politiska ledare under 2018, men avbröts efter starka reaktioner från kvinnoorganisationer. Sex- och samlevnadsundervisning har ännu inte införts i skolan, även om pilotprojekt har initierats på vissa håll. Rådgivningskontor för familjeplanering finns huvudsakligen i större städer men det är förhållandevis ovanligt att ungdomar vänder sig till dessa. Preventivmedel finns tillgängliga på apotek och i butiker.

Landet har stora miljöproblem i form av industriell nedsmutsning och luft- och vattenföroreningar. Åtgärder planeras dock inom ramen för EU-förhandlingarna med fokus på vattenförsörjning, avfalls- och avloppsvattenhantering, liksom industriella föroreningar. Endast tio procent av avfallsvattnet renas, och bara fem procent av avfall och skräp återvinns. I vissa områden har bristande tillgång till rent dricksvatten lett till spridning av sjukdomar. Cirka 20 procent av befolkningen bor på så kallad "degraded land", mark som genom mänsklig påverkan har blivit kraftigt försämrad eller obrukbar.

Rätten till utbildning

Skolgången är obligatorisk och kostnadsfri upp till 15 års ålder. I praktiken måste alla skolbarn köpa skolböcker. Omkring 18 procent av befolkningen har inte slutfört grundskolan. Cirka två procent är analfabeter, framförallt äldre personer i sydöstra Serbien. Begränsade investeringar har gjorts i skolsystemets infrastruktur. Alla medborgare har lika rätt till avgiftsbelagda studier på hög nivå. Staten erbjuder dock kostnadsfri utbildning för studenter med goda studieresultat.

Mellan 35 och 60 procent av romska barn uppskattas inte gå i skolan och andelen som inte slutför grundskolan överstiger 60 procent. Många romer är oregistrerade och utan identitetshandlingar, vilket försvårar skolgång. Under de senaste åren har bland annat OSSE genomfört projekt för att minska avhoppet från skolan med mobila arbetsgrupper bestående av bland annat pedagogikassistenter och mentorer. Stipendier har även getts till unga romer som har ansetts ligga i farozonen för att hoppa av skolan.

Rätten till en tillfredsställande levnadsstandard och social trygghet

I UNDP:s index för mänsklig utveckling för 2018 hamnar Serbien på plats 67 av 187 länder. Under en tjugoårsperiod av konflikter och ekonomisk stagnation har en viss del av Serbiens befolkning drabbats av en allmän försämring i levnadsstandard samtidigt som samhällsklyftorna ökar. Landet präglas av en ojämn utveckling, där den södra delen är fattigare än den norra. Enligt Eurostat ligger 38,7 procent av den serbiska befolkningen i riskzonen för fattigdom och social exkludering. Personer över 65 år är en utsatt grupp då en genomsnittspension uppgår till cirka 211 euro per månad.

Marginaliserade grupper såsom flyktingar och romer lever inte sällan i osanitära och undermåliga bostäder. Enligt OSSE finns det cirka 583 romska bosättningar fördelade på 120 av 169 kommuner i Serbien. Då bosättningarna inte registreras är det oklart vilka som riskerar att rivas. Processen att legalisera bosättningar är komplicerad och tidskrävande. Grundläggande infrastruktur som bland annat tillgång till rent vatten saknas. Personer i bosättningarna saknar ofta identitetshandlingar och därmed sociala förmåner.

Flera romska bosättningar i och runt Belgrad har rivits och invånarna tvångsflyttats. Dessa processer har skett under dåliga förhållanden där de romska bosättarna flyttats till nya områden med dålig standard. I vissa fall har inte ersättningsboende arrangerats, trots att detta enligt lag måste tillhandahållas, utan de har själva fått söka nya boplatser. Förekomst av mutor i samband med tvångsflyttningar har rapporterats.

VI. RÄTTEN ATT INTE UTSÄTTAS FÖR DISKRIMINERING

Kvinnors åtnjutande av de mänskliga rättigheterna

Kvinnor har samma lagstadgade ekonomiska rättigheter som män (arvs- och äganderätt), men det finns stora skillnader i lön bland kvinnor och män som utför samma arbete. En nationell jämställdhetsstrategi för perioden 2016–2020 har antagits med en kompletterande handlingsplan för 2016–2018, där målet är att möjliggöra större ekonomiskt inflytande och ökat politiskt deltagande för kvinnor. Den nya strategin förordar även tillsättningar av kvinnor på ledande politiska positioner på såväl nationell som lokal nivå. Jämställdhetsstrategin betonar särskilt romska kvinnor, kvinnor på landsbygden och kvinnor med funktionsnedsättning.

Enligt UNDP utsätts varannan kvinna i Serbien för någon form av våld, i de flesta fallen av sin make eller partner. År 2017 dödades 29 kvinnor av en närstående. Trots detta anmäls endast omkring tio procent av fallen. Ett större antal rättsprocesser har drivits, med resultatet att alltfler kontakt- och besöksförbud utdöms. Det finns ett flertal lokala telefonlinjer och kvinnojourer som drivs av ideella organisationer. De senaste åren har debatten om och medvetenheten kring våld mot kvinnor ökat.

Det saknas särskilda mottagningar för kvinnor som utsätts för sexuellt våld. Lagstiftningen för sexuellt våld skärptes i slutet på 2016, och poliser och aktörer inom rättsväsendet genomgår i dagsläget utbildningar för att bättre hantera den här typen av brott samt bemöta de utsatta. Stora brister i bevishantering har sedan tidigare identifierats inom sjukvården, vilket man nu arbetar för att förbättra. En handlingsplan för implementeringen av FN:s resolution 1325 har antagits av parlamentet.

Könsstereotypa uppfattningar är ett hinder för jämställdhet och stöds av kyrkan och till viss del media. Problemen är större på landsbygden och i mindre städer. Romska kvinnor lever ofta under svåra förhållanden och är dubbelt diskriminerade på grund av kön och etnisk tillhörighet. Endast en liten andel av de romska kvinnorna avslutar grundskolan och många blir bortgifta vid tidig ålder trots att serbisk lagstiftning endast tillåter giftermål från 18 års ålder.

Serbien införde 2016 som enda land utanför EU ett jämlikhetsindex som har tagits fram av det europeiska jämställdhetsinstitutet EIGE. Indexet mäter sex områden: kunskap, arbete, pengar, hälsa, tid, makt och två delområden: våld och flerdimensionell ojämlikhet. Serbien har i detta index fått 40,6 medan EU-snittet ligger på 66,2 av 100. Störst framsteg har gjorts inom områdena makt och beslutsfattande, ett resultat av införandet av kvotering i politiken, som bland annat innebär att minst 30 procent av parlamentarikerna måste vara kvinnor.

I ombudsmannens roll ingår att granska jämställdhetsarbetet. Det finns en samordningsenhet för jämställdhet och även ministeriet för arbete-, sociala- och veteranfrågor har en framträdande roll inom detta område. EU-kommissionen anser att den institutionella strukturen för främjande av jämställdhet måste stärkas.

Barnets rättigheter

Barnkonventionen samt de två tillhörande protokollen är införlivade i nationell lagstiftning. Ombudsmannakontoret överser tillämpningen av lagstiftningen inom detta område. Myndighetsåldern är 18 år och straffbarhetsåldern är 14 år. Barn kan inte värvas till väpnade styrkor. Familjelagen definierar barnets rättigheter samt reglerar förhållandet mellan barn och förälder, definierar moder- och faderskap och fastslår föräldrars ansvar för barnet. Våld mot barn förekommer och har inte minskat de senaste åren. I den serbiska lagstiftningen finns inget explicit förbud mot barnaga. Enligt Unicef utsätts 42 procent av barn mellan fem och 14 år för fysisk bestraffning. Romska barn är särskilt utsatta då de har begränsad tillgång till de sociala myndigheternas stöd. Unicef bedömer att 30 procent av alla barn lever i fattigdom.

Rättigheter för personer som tillhör nationella, etniska, språkliga och religiösa minoriteter samt urfolk

Konstitutionen fastställer grundläggande rättigheter för personer som tillhör nationella minoriteter, inklusive vissa kultur- och språkrättigheter. Det finns också annan lagstiftning om minoriteters rättigheter och om användandet av minoritetsspråk. De största minoritetsgrupperna i Serbien är ungrare, bosnjaker (muslimska slaver), romer, kroater och albaner. Etniska minoritetsgrupper har möjlighet att organisera sig i nationella

minoritetsråd, som enligt lag möjliggör deltagande i offentligt beslutsfattande och som påbjuder visst självstyre inom områdena språk, utbildning, information och kultur. Det finns idag 21 minoritetsråd. Kontoret för mänskliga- och minoritetsrättigheter ansvarar för koordineringen av deras gemensamma arbete.

I mars 2016 antogs en specifik handlingsplan för verkställandet av minoritetsrättigheter som del av EU-anslutningsförhandlingarna. Personer som har blivit diskriminerade kan klaga hos kommissionären för jämställdhet, vars avgöranden dock är ej bindande för myndigheterna.

Enligt statistik från den senaste folkräkningen 2011 bor cirka 148 000 romer i Serbien. Siffrorna är osäkra då många serbiska romer saknar identitetshandlingar som kan styrka medborgarskap, och kan avvika markant (uppemot 550 000 nämns av civilsamhällesorganisationer). De ekonomiska skillnaderna mellan olika romska grupper är stora.

Många romer saknar kunskap om sina rättigheter. Romer behandlas ofta som andra klassens medborgare och lever i ett tydligt utanförskap. De är särskilt utsatta inom områdena utbildning, hälso- och sjukvård och arbetsmarknad. Endast fem procent av romerna har ett permanent arbete och gruppen har överlag bristande tillgång till de sociala myndigheternas stöd. Situationen är särskilt svår för de romer som räknas som internflyktingar, från bland annat Kosovo, och saknar identitetshandlingar. Utan dessa nekas de tillgång till en rad olika rättigheter, såsom hälso- och sjukvård. En nationell strategi för social inkludering av romer antogs i mars 2016 för perioden 2016–2025. Strategin identifierar utbildning, bostäder, sysselsättning, hälsovård och social trygghet som prioriterade områden.

Den statliga televisionen erbjuder ingen information på minoritetsspråk trots att en sådan skyldighet föreskrivs i en särskild televisionslag. I Sandzak-regionen i sydvästra Serbien finns en betydande bosnjakisk minoritet, som likt den albanska minoriteten i södra Serbien (Presevodalen) ofta anser sig vara orättvist behandlad från regeringshåll.

Hbtq-personers åtnjutande av mänskliga rättigheter

Sexuell läggning finns inte med bland de otillåtna grunder för diskriminering som listas i konstitutionen. Anti-diskrimineringslagen förbjuder dock uttryckligen diskriminering på grund av sexuell läggning. Det finns en djupt rotad homofobi i samhället. Det regionala ombudsmannakontoret i Vojvodina genomförde 2015 en undersökning, som visade att två tredjedelar av serberna anser att homosexualitet är en sjukdom. Dock har attityderna ändrats något under senare år. Företrädare för den ortodoxa kyrkan och för olika nationalistiska grupper har uttalat sig starkt negativt om hbtq-personer i media utan rättsliga åtgärder. Polis och representanter för rättsväsendet genomgår utbildningar för att stärka medvetenheten om hur de ska bemöta våld och hot mot hbtq-personer.

Sedan 2014 har prideparader anordnats obehindrat i centrala Belgrad och nyligen inrättades även ett Pride-infocenter av mer långsiktig karaktär. Det saknas alltså lagstiftning som gör det möjligt för hbtq-personer att ingå registrerat partnerskap, gifta sig eller adoptera. Transpersoner är särskilt utsatta för våld och stigmatisering. Det saknas möjlighet för transpersoner att få persondokument som överensstämmer med deras könsidentitet förrän de har genomgått medicinsk könskorrigering. Könskorrigering finansieras till 65 procent av den serbiska staten.

Flyktingars och migranternas rättigheter

Serbien antog en ny asyllag i mars 2018, som anses vara i linje med EU:s normer. Under 2015 reste en miljon flyktingar och migranter genom Serbien. När Ungern stängde sin gräns mot Serbien försvårades passagen in i EU vilket ledde till stora humanitära utmaningar. Under 2017 passerade cirka 10 000 flyktingar genom Serbien och i dagsläget befinner sig cirka 4 500 i landet. Serbien är fortfarande central för migrationsrutten genom västra Balkan och man upprätthåller 15–18 mottagningscenter.

Mottagningsförhållandena anses hålla relativt god standard även om det finns utrymme för förbättringar, särskilt för utsatta grupper. De administrativa procedurerna med att ge migranter och flyktingar legal status är fortfarande bristfälliga, särskilt då migranternas ”avsikt att söka asyl” sällan följs upp med en fullvärdig asylansökan som leder fram till skyddsstatus eller återvändande i händelse av avslag. Serbien tillämpar

därmed i praktiken en slags tolererad vistelse för dem som rest in och befinner sig irreguljärt i landet eller med en initierad asylansökan, och det är högst frivilligt att legalisera sin vistelse – trots att lagen innehåller föreskrifter om vilka procedurer myndigheterna ska vidta. Serbiens förmåga att återföra migranter till ursprungsländer är ytterst begränsad. Europadomstolen har i en tidigare dom konstaterat att Serbien inte är att anse som ”säkert tredjeland” på grund av risken att personer utvisas till länder där de riskerar dödsstraff, tortyr eller annan omänsklig behandling eller bestraffning.

Serbien tog under 1990-talet emot ett stort antal internflyktingar på grund av kriget i regionen. De flesta av dessa har integrerats väl i samhället. Siffrorna varierar dock beroende på vilka forskningsmetoder och databaser som används av statliga institutioner respektive icke-statliga organisationer. Antalet internflyktingar från Kosovo beräknas till 203 140 personer. Antalet flyktingar från Kroatien och Bosnien och Hercegovina uppgår till 35 300 personer. Siffrorna baseras dock på mätningar från år 2000. Sedan dess har många integrerats i samhället eller flyttat till utlandet och därmed förlorat sin internflyktingstatus även om de under tiden återvänt till Serbien. Internflyktingar ska enligt lag ha samma sociala rättigheter som resten av befolkningen, inklusive rätt till fri hälso- och sjukvård samt fri skolgång i den kommun där de är registrerade, men nekas ibland detta då de saknar nödvändiga dokument.

Rättigheter för personer med funktionsnedsättning

Serbien har en lag som föreskriver böter för diskriminering av personer med funktionsnedsättning vad gäller tillgång till förskola, skola, universitet, anställning och allmänna kommunikationsmedel. Antidiskrimineringslagen underlättar vidare för personer med funktionsnedsättning att hävda sina rättigheter i domstol. Tillgängligheten i offentliga miljöer är låg, men vissa förbättringar sker. Företag uppmuntras via olika belöningssystem att anställa personer med funktionsnedsättning, med begränsad framgång. I februari 2016 reviderades lagen för att säkerställa möjligheten för synskadade att underteckna juridiska dokument. Trots vissa framsteg utsätts personer med funktionsnedsättning i Serbien fortfarande för diskriminering, främst i arbetslivet och i tillgången till utbildning och hälsovård.

Situationen för barn och vuxna med psykiska funktionsnedsättningar har inte förbättrats. Institutionalisering är vanligt och bidrar till begränsad tillgång till utbildning, sysselsättning och integration i samhället.

VII. Exempel på svenskt och internationellt arbete rörande mänskliga rättigheter, demokrati och rättsstatens principer i Serbien.

Svenskt stöd till Serbien inleddes 1998 i form av humanitärt bistånd efter åren av konflikt på västra Balkan och har sedan dess gått över till ett mer långsiktigt utvecklingssamarbete. Fram till och med 2017 uppgick det totala svenska stödet till Serbien, genom Sida, till mer än 2 miljarder kronor. För 2018 ligger biståndsnivån för Serbien på cirka 110 miljoner kronor.

Med EU-närmandet som verktyg bidrar svenskt stöd till fattigdomsminskning och demokratisk utveckling i Serbien. Det svenska stödet används till att förbättra den demokratiska dialogen mellan stat och medborgare samt att stärka civilsamhället i Serbien. Främjandet av mänskliga rättigheter och ickediskriminering är en viktig del av den svenska strategin, och innefattar jämställdhet samt skyddandet av rättigheter för minoriteter såsom romer och hbtq-personer. Idag stödjer man exempelvis genomförandet av den nationella strategin för förbättringar av romers status via OSSE med 32,8 miljoner kronor. Stödet till civilsamhällsorganisationer kanaliseras genom svenska organisationer som *Kvinna till kvinna*, *Civil Rights Defenders* och *Olof Palmes internationella center*.

Det finns flera FN-organ på plats i Serbien, bland andra UNDP, UNHCR, Unicef och ILO. OSSE:s mission i Serbien etablerades i början på 2000-talet och genomför omfattande aktiviteter inom området för mänskliga rättigheter. Även Europarådet har sedan 2001 kontor i Belgrad. De internationella aktörerna utövar ett betydande inflytande på myndigheterna i Serbien.

I FN:s universella granskningsmekanism (UPR) 2018 gav Sverige rekommendationer som berörde arbetet mot korruption och mediers oberoende.

VIII. Ratificering av centrala konventioner om mänskliga rättigheter

Internationella konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter, *International Covenant on Civil and Political Rights (ICCPR)* ratificerades år 2001. Det fakultativa protokollet om enskild klagorätt och det fakultativa protokollet om avskaffandet av dödsstraffet ratificerades år 2001 respektive år 2001.

Internationella konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter, *International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights (ICESCR)* ratificerades år 2001. Det fakultativa protokollet om enskild klagorätt har inte undertecknats.

Internationella konventionen om avskaffandet av alla former av rasdiskriminering, *International Convention on the Elimination of all forms of Racial Discrimination (ICERD)* ratificerades år 2001.

Konventionen om avskaffandet av alla former av diskriminering mot kvinnor, *Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women (CEDAW)* ratificerades år 2001. Det fakultativa protokollet om enskild klagorätt ratificerades år 2003.

Konventionen mot tortyr och annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning, *Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CAT)* ratificerades år 2001. Det fakultativa protokollet om förebyggande av tortyr ratificerades år 2006.

Konventionen om barnets rättigheter, *Convention on the Rights of the Child (CRC)* ratificerades år 2001. Det tillhörande protokollet om barns indragning i väpnade konflikter ratificerades år 2003. Det tillhörande protokollet om handel med barn, barnprostitution och barnpornografi ratificerades år 2002.

Konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning, *Convention on the Rights of Persons with Disabilities (CRPD)* ratificerades år 2009.

Internationella konventionen till skydd för alla människor mot påtvingade försvinnanden, *International Convention for the Protection of All Persons from Enforced Disappearances (ICED)* ratificerades år 2011.

1951 års konvention angående flyktingars rättsliga ställning, *Convention Relating to the Status of Refugees (Refugee Convention)* ratificerades år 2001. Det tillhörande protokollet ratificerades år 2001.

Romstadgan för internationella brottmålsdomstolen, *Rome Statute of the International Criminal Court (ICC)* ratificerades år 2001.

Regionala instrument

Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna, *The Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (ECHR)* ratificerades år 2004.

Ramkonventionen om skydd för nationella minoriteter, *Framework Convention for the protection of National Minorities*, ratificerades år 2001.

Europeiska stadgan om landsdels- eller minoritetsspråk, *European Charter for Regional or Minority Languages*, ratificerades år 2006.

Europarådets konvention om förebyggande och bekämpning av våld mot kvinnor och av våld i hemmet (Istanbulkonventionen), *Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence*, ratificerades år 2013.